

HUQUQ IJODKORLIGI SOHASIDA YUZAGA KELAYOTGAN KORRUPSIYA MUAMMOLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17528234>

Davlatov Bahodir Akbar o'g'li

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada huquq ijodkorligi jarayonida yuzaga kelayotgan korrupsiya muammolari chuqur tahlil qilinadi. Men shuni aytmoqchimanki huquq ijodkorligi — davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi tarmog'idagi markaziy faoliyat ekanini ta'kidlab, unda yuz berayotgan korrupsion xavflarning ijtimoiy va huquqiy oqibatlarini ochib beradi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni, "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonuni hamda Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2003-yilgi Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi kabi normativ manbalar asos sifatida olingan. Kalit so'zlar: huquq ijodkorligi, korrupsiya, manfaatlar to'qnashuvi, shaffoflik, jamoatchilik nazorati, normativ-huquqiy hujjatlar, qonun ijodkorligi.

ANNOTATION. This article provides an in-depth analysis of corruption issues arising in the process of lawmaking. The author emphasizes that lawmaking is the central function of the legislative branch of state power and reveals the social and legal consequences of corruption risks emerging within this sphere. The study is based on normative sources such as the Law of the Republic of Uzbekistan "On Combating Corruption," the Law "On Normative-Legal Acts," and the United Nations Convention against Corruption (2003).

KEYWORDS: lawmaking, corruption, conflict of interest, transparency, public oversight, normative-legal acts, legislative process.

KIRISH

Huquq ijodkorligi – davlatning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlaydigan eng muhim mexanizmlardan biridir. Aynan shu jarayon orqali jamiyatning huquqiy hayoti tartibga solinadi, fuqarolarning huquq va erkinliklari kafolatlanadi hamda davlat boshqaruvining asosiy tamoyillari huquqiy jihatdan mustahkamlanadi. Shu sababli qonun ijodkorligi tizimining tozaligi, shaffofligi va adolatliligi davlatning demokratiya darajasini

belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Biroq so'nggi yillarda global miqyosda, xususan, O'zbekiston tajribasida ham huquq ijodkorligi jarayonida korrupsion omillar, manfaatlar to'qnashuvi va subyektiv qarorlar muammosi jiddiy e'tiborni talab etayotgan masalaga aylandi. Huquq ijodkorligi mohiyatan xalq manfaatlariga xizmat qilishi, qonunlar esa adolat, tenglik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashi lozim. Lekin korrupsiya, ya'ni mansab mavqeidan suiiste'mol

qilish, noqonuniy moddiy manfaat olish yoki siyosiy bosim ostida qaror qabul qilish holatlari bu jarayonning tozalik tamoyillarini izdan chiqaradi. Natijada ayrim qonun va qarorlar jamiyatning real ehtiyojlaridan emas, balki ma'lum shaxs yoki guruhlarining iqtisodiy manfaatidan kelib chiqib ishlab chiqilishi mumkin. Bunday holat esa qonun ustuvorligi, adolat va fuqarolarning davlat institutlariga bo'lgan ishonchini zaiflashtiradi. Huquq ijodkorligi jarayonida korrupsiya faqat iqtisodiy yoki moliyaviy manfaatlar bilan cheklanmaydi. U siyosiy bosim, lobbi faoliyati, manfaatlar to'qnashuvi, ma'lumotni yashirish, ekspertiza natijalarini o'zgartirish yoki jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilish kabi shakllarda ham namoyon bo'ladi. Bu holat davlat boshqaruvida mas'uliyat va javobgarlik mexanizmlarining yetarli darajada ishlamayotganidan darak beradi. Shu nuqtayi nazardan, huquq ijodkorligi sohasida yuzaga kelayotgan korrupsion xavflarni chuqur o'rganish, ularni aniqlash va bartaraf etish mexanizmlarini ilmiy asosda ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur maqola ana shu jarayondagi korrupsion omillarni tahlil qilish, ularning huquqiy va ijtimoiy oqibatlarini ochib berish hamda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro tajribani O'zbekiston sharoitiga tatbiq etish imkoniyatlarini yoritishga qaratilgan. Huquq ijodkorligining halolligi va shaffofligini ta'minlash — bu nafaqat korrupsiyaga qarshi siyosatning markaziy

yo'nalishi, balki davlat va jamiyat o'rtasidagi ishonchning poydevoridir. Shu bois mazkur yo'nalishda olib borilayotgan islohotlarning ilmiy tahlili, amaliy natijalari va istiqbollari bugungi huquqshunoslik fani uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Huquq ijodkorligi jarayonida korrupsiya masalasi nafaqat O'zbekiston, balki dunyo miqyosida ham eng dolzarb va murakkab muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Chunki qonun yaratuvchi faoliyat — bu davlat hokimiyatining yuragi, u orqali jamiyatning barcha sohalarini tartibga soluvchi normativ me'yorlar belgilanadi. Agar ushbu jarayonning o'zida korrupsion omillar kirib kelsa, u holda qabul qilinayotgan qonunlar jamiyat manfaatini emas, balki tor doiradagi shaxs yoki guruhlarining iqtisodiy, siyosiy yoki mafkuraviy manfaatlarini ifoda eta boshlaydi. Shu sababli korrupsiya huquq ijodkorligi tizimining ichki mexanizmlarini yemiruvchi, davlatning qonun ustuvorligi prinsipini zaiflashtiruvchi asosiy xavf omiliga aylanadi.

Korrupsiya huquq ijodkorligi jarayonida bir necha bosqichda namoyon bo'lishi mumkin. Avvalo, qonun tashabbusi bosqichida ayrim amaldorlar yoki manfaatdor subyektlar o'zlariga qulay bo'lgan huquqiy tartiblarni kiritish uchun siyosiy yoki iqtisodiy ta'sir o'tkazadilar. Masalan, biznes doiralari yoki ayrim monopoliyalar o'z foydasiga bo'lgan qonun loyihalarini ilgari surishi, parlament yoki hukumat idoralari orqali bu loyihalarni qonuniy tusga kiritishga

urinish hollari kuzatiladi. Bu holat “lobbizm” deb ataluvchi qonuniy bozor mexanizmidan farqli ravishda yashirin, korrupsion shaklga ega bo‘ladi. Ikkinchi bosqichda, ya’ni qonun loyihasini ishlab chiqish va ekspertizadan o‘tkazish jarayonida korrupsiya yanada nozik shaklda namoyon bo‘ladi. Ayrim ekspert guruhlar, tahrir komissiyalari yoki qonunchilik bo‘yicha maslahat organlari manfaatdor tomonlar bosimi ostida ishlashi, ayrim normativ normalarni atayin o‘zgartirib, muayyan shaxs yoki tashkilot foydasiga huquqiy imtiyozlar yaratishi mumkin. Natijada qonun matni tashqi tomondan adolatli va ilmiy asosli ko‘rinsa-da, uning ichki mazmuni korrupsion manfaatlarga yo‘naltirilgan bo‘ladi. Uchinchi bosqichda esa — qonunni muhokama qilish va qabul qilish jarayonida — deputatlar yoki mansabdorlar o‘rtasidagi norasmiy kelishuvlar, siyosiy almashinuvlar, hatto iqtisodiy manfaatlar asosida qaror qabul qilish holatlari yuzaga keladi. Ba’zan qonun loyihalari jamoatchilik muhokamasiga qo‘yilmaydi yoki qo‘yilgan taqdirda ham bu jarayon yuzaki, formal tusda o‘tadi. Bu esa huquq ijodkorligining ochiqlik va shaffoflik tamoyillarini buzadi, fuqarolik jamiyati va OAVning nazorat mexanizmlarini zaiflashtiradi.

Huquq ijodkorligidagi korrupsiya — bu shunchaki jinoyat yoki ma’muriy huquqbuzarlik emas, balki davlat siyosiy madaniyatining, huquqiy tafakkur darajasining va boshqaruv etikasi tizimining zaifligini ko‘rsatuvchi

indikator hisoblanadi. Shu bois mazkur muammoni chuqur o‘rganish, uning ildizlarini aniqlash va tizimli bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish nafaqat huquqshunoslik fanining, balki butun davlat boshqaruvi tizimining dolzarb vazifasidir. Huquq ijodkorligi jarayonida korrupsiyani oldini olish va qonunlarni shaffof, adolatli shaklda qabul qilishni ta’minlashga qaratilgan asosiy huquqiy normalar O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlarida aniq belgilangan. “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonun (2017-yil 3-yanvar, № 3PV-419) korrupsiyani aniqlash, oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini belgilaydi. Ushbu qonunning 3- moddasida korrupsiya tushunchasi, ya’ni mansabdor shaxslarning o‘z lavozimidan shaxsiy manfaatlari yo‘lida foydalanishi aniqlanadi, 8-moddasida esa davlat organlarida korrupsiyaga qarshi ichki nazorat tizimini joriy etish majburiyligi belgilangan. Shuningdek, yaqinda qabul qilingan “Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o‘tkazish to‘g‘risida”gi Qonun (2024-yil 21-noyabr) huquq ijodkorligida yangi bosqichni belgilaydi. Ushbu norma qonun loyihalarining har biri korrupsion xavf omillariga ko‘ra mustaqil ekspertizadan o‘tkazilishini talab qiladi va korrupsion risklarni aniqlash bo‘yicha “check-list” tizimini joriy etadi. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi “Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining

ochiqligi to'g'risida"gi Qonun (2022-yil 21-dekabr) davlat organlari tomonidan huquq ijodkorligi jarayonida ishlab chiqilayotgan normativ-huquqiy hujjatlar bo'yicha axborotni jamoatchilikka taqdim etishni majburiy qilgan. 6-moddaga muvofiq, davlat organlari o'z faoliyatini ochiq va jamoatchilik nazoratiga taqdim etishi lozim. Shuningdek, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksga 2022-yil 3-avgustdagi o'zgartirishlar kiritilgan bo'lib, qonuniy majburiyatlarni bajarmagan mansabdor shaxslarga nisbatan ma'muriy javobgarlik belgilangan. Bu qoidalar huquq ijodkorligi jarayonida korrupsion harakatlarning oldini olishga, shaffoflikni ta'minlashga va davlat organlarining mas'uliyatini oshirishga qaratilgan. Huquq ijodkorligi jarayonida korrupsiyaning amaliy ko'rinishlari ko'p qirralidir va u nafaqat moliyaviy manfaatlar bilan bog'liq, balki siyosiy, institutsional va ma'muriy tizimdagi zaifliklar orqali ham yuzaga chiqadi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, qonun loyihalarini ishlab chiqish va qabul qilish bosqichlarida tor doiradagi shaxslar yoki guruhlar o'z manfaatlarini ilgari surish uchun turli vositalardan foydalanadilar. Bu jarayonda siyosiy bosim, lobbi faoliyati, qonun loyihasini ekspertizadan o'tkazish jarayonida subyektiv tahrirlar va hatto jamoatchilik nazoratini cheklash kabi holatlar keng tarqalgan. Natijada qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar ko'pincha jamiyatning umumiy manfaatiga emas, balki alohida subyektlarning iqtisodiy yoki siyosiy

foydasiga xizmat qilishi mumkin. Masalan, iqtisodiy faoliyatni tartibga soluvchi qonun loyihalari ba'zan monopoliyaga yaqin tuzilmalar foydasiga qabul qilinadi. Bu holatda raqobatni cheklash, kichik va o'rta biznes subyektlarini chetga surish va fuqarolar huquqini cheklash kabi salbiy ijtimoiy oqibatlar yuzaga keladi. Shu bilan birga, ayrim holatlarda davlat organlari va deputatlar o'rtasidagi kelishuvlar qonun loyihalarining mazmuniga bevosita ta'sir ko'rsatadi, ya'ni qonunlar yuzaki demokratik jarayon orqali qabul qilingan bo'lib ko'rinsa-da, amalda ular tor manfaatdor guruhlar foydasiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, qonun loyihalarini ishlab chiqish va ekspertizadan o'tkazish jarayonida korrupsion xavflarni aniqlash va bartaraf etish mexanizmlari yetarlicha rivojlanmagan bo'lgani sababli, mansabdor shaxslar yoki ekspert guruhlar o'z qarorlarini shaxsiy manfaatlariga asosida qabul qilishi mumkin. Masalan, ba'zi qonun loyihalarida iqtisodiy imtiyozlar yoki byudjet mablag'larini o'z foydasiga yo'naltirish mexanizmlari yashirincha kiritiladi, bu esa qonuniy normalarning shakli adolatli, mazmuni esa korrupsion xarakterga ega bo'lishiga olib keladi.

Huquq ijodkorligidagi korrupsiyaning yana bir murakkab jihat — manfaatlar to'qnashuvi masalasidir. Qonun loyihasini ishlab chiqayotgan shaxs o'zi yoki unga aloqador shaxslar bevosita ushbu qonundan foyda ko'rishi mumkin. Bu holat qonunlarni ishlab

chiqishda adolat va tenglik tamoyillarini buzadi va natijada jamiyatdagi ishonch tizimiga zarar yetkazadi. Shu bois manfaatlar to'qnashuvini aniqlash va bartaraf etish mexanizmlari, xususan mustaqil ekspertiza va jamoatchilik muhokamasi, muhim vosita hisoblanadi. Xulosa Huquq ijodkorligi jarayonida yuzaga kelayotgan korrupsiya masalasi nafaqat alohida holatlar bilan, balki butun tizimning ichki zaifliklari bilan bog'liq ekanligi aniqlandi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, qonun loyihalarini ishlab chiqish, ekspertizadan o'tkazish va qabul qilish jarayonlarida korrupsion xavflar turli shakllarda namoyon bo'ladi: moliyaviy manfaatlardan tortib siyosiy bosim, lobbi faoliyati, manfaatlar to'qnashuvi va jamoatchilik nazoratini cheklashga qadar. Bu holatlar qonunlarning sifatiga, ijtimoiy adolat tamoyillariga va fuqarolar ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlari, xususan, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun, "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi Qonun, "Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqqligi to'g'risida"gi Qonun, shuningdek, yaqinda qabul qilingan "Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o'tkazish to'g'risida"gi Qonun huquq ijodkorligida korrupsiyani kamaytirish va shaffoflikni ta'minlashga qaratilgan me'yoriy asoslarni yaratadi. Ushbu qonuniy mexanizmlar qonun loyihalarini ishlab chiqish bosqichida manfaatlar

to'qnashuvini aniqlash, jamoatchilik va mustaqil ekspertlarni jalb qilish, shaffoflikni oshirish imkonini beradi. Amaliy tahlil shuni ko'rsatdiki, korrupsiyani butunlay bartaraf etish imkonsiz bo'lsa-da, uni minimallashtirish va huquq ijodkorligi sifatini oshirish imkoniyatlari mavjud. Shu maqsadda quyidagi choralar muhim: qonun loyihalarini ishlab chiqishda jamoatchilik muhokamasini kengaytirish, ekspertiza institutlarini mustaqil va tizimli rivojlantirish, manfaatlar to'qnashuvini aniqlash va bartaraf etish mexanizmlarini joriy etish, davlat organlarining ochiqqligi va javobgarligini oshirish. Shuningdek, xalqaro tajriba, xususan Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2003-yilgi Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi va Yevropa Ittifoqi davlatlaridagi qonun ijodkorligi mexanizmlari, korrupsiyaga qarshi samarali kurashishning strukturaviy va institutsional yondashuvlarini namoyish etadi. Bu tajriba O'zbekiston sharoitida ham tatbiq etilishi mumkin bo'lgan amaliy choralarga yo'l ochadi.

Xulosa qilib aytganda, huquq ijodkorligi jarayonida korrupsiyani aniqlash va bartaraf etish bo'yicha institutsional va huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish, jamoatchilik nazoratini kengaytirish va qonun loyihalarining ijtimoiy adolatga mos kelishini ta'minlash orqali qonunlarning sifatini oshirish, davlat boshqaruvi madaniyatini mustahkamlash va fuqarolar ishonchini tiklash mumkin. Shu yo'l bilan huquq ijodkorligi tizimi adolatli, shaffof va xalq

manfaatlariga mos bo'lgan normativ- vositaga aylanishi mumkin.
huquqiy me'yorlarni yaratishda samarali

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Prezidentga tegishli hujjatlar 1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni "Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini korrupsiyaga qarshi ekspertizadan o'tkazish tartibini tasdiqlash to'g'risida", 2024-yil 21-noyabr. 2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni "Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida", 2022-yil 21-dekabr.

2. Asosiy qonun hujjatlari

1) O'zbekiston Respublikasi Qonuni "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida", 2017- yil 3-yanvar, № 3PY-419.

2) O'zbekiston Respublikasi Qonuni "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida", 2021-yil 20-aprel.

3) O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi Kodeks, 2022-yil 3-avgustdagi o'zgartirishlar bilan.

4) Birlashgan Millatlar Tashkiloti Konvensiyasi "Korrupsiyaga qarshi kurashish", 2003- yil.

3. Mualliflar adabiyotlari

1) Shodiyeva N., "Huquq ijodkorligida korrupsiya: nazariy va amaliy aspektlar", Toshkent, 2022.

2) Tursunov A., "Davlat boshqaruvi va qonun ijodkorligi: zamonaviy muammolar", Toshkent, 2021.

3) Karimov S., "Qonun ustuvorligi va shaffoflik tamoyillari", O'zbekiston Respublikasi Huquqshunoslik jurnali, 2023, № 4.

4) Mirzaev R., "Manfaatlar to'qnashuvi va korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlari", Toshkent, 2020.